DE DUKAAT EN DE STANDPRIJS VOOR GOUD IN NEDERLAND.

(Ingezonden.)

Wanneer de handelaar in edele metalen in zijn operatiën den voor goud bestaanden standprijs van f 1442.60 gebruikt, dan vermoedt hij waarschijnlijk niet, dat dit getal een erfstuk zijner voorvaderen is, waarvan de oorsprong tot aan het midden van de 17e eeuw opklimt, dan ziet hij stellig niet het minste verband tusschen dien prijs en den koers eener munt, die wel op de voornaamste plaatsen der wereld als negotiepenning een vrij belangrijke rol nog speelt, maar als standpenning in Europa reeds lang heeft uitgediend.

Gaat men de specielijsten van vorige eeuwen na, dan is het inderdaad verwonderlijk op te merken, hoe weinig munten haar bestaan tot den tegenwoordigen tijd hebben kunnen rekken. Waar vindt men, om bij ons land te blijven en niet te spreken van de tallooze zilveren munten, die er vroeger in omloop waren, waar vindt men den Filips klinkerd, den grooten Reaal, den St. Andries-gulden, den Rosenobel, den Ridder en tal van andere gouden munten, die allen in de verschillende provinciën aangemunt en in circulatie gebracht werden? Haar spoor zou alléén nog te vinden zijn in oude oorkonden, indien enkelen niet het geluk gehad hadden in het penningkabinet van een verzamelaar een schuilplaats te vinden tegen het vandalisme van den nieuweren tijd.

Alleen de gouden Dukaat heeft zich door de eeuwen heen staande gehouden in alle omwentelingen op het gebied van het muntwezen. Zijn stempel moge, vooral in den beginne, herhaaldelijk gewijzigd zijn, zijn gewicht is van de vroegste tijden af tot op den huidigen dag niet veranderd en ook het gehalte is, behoudens kleine schommelingen, steeds standvastig gebleven. De Dukaat werd in het jaar 1140 onder Roger II van Sicilië het eerst gemunt met het omschrift: *Sit tibi, Christe, datus, quem tu regis, iste Ducatus*, d. i: U, Christus! zij dit hertogdom, dat gij regeert, gewijd. Naar het laatste woord van dit randschrift werd het stuk *Dukaat* genoemd. Van Sicilië uit verspreidde de munt zich weidra

over geheel Italië. De pausen en de verschillende wereldlijke vorsten lieten ze in hun staten aanmunten en de voorzijde gewoonlijk met hun eigen beeltenis, de keerzijde niet zelden met die van een heilige voorzien, terwijl gewijde spreuken tot rand-schrift dienden. Het valt moeilijk te bepalen, of al deze stukken volkomen nauwkeurig hetzelfde gewicht en gehalte hadden, maar er bestaan gegronde redenen om dit aan te nemen, daar in de oude plakaten en ordonnantiën de waarde van alle Italiaansche Dukaten, zonder onderscheid van stempel, gelijk gesteld werd. Zoo wordt het gewicht van de „Dukaten van Italien, Romen ende Venegien” in een ordonnantie van Karel V, van het jaar 1548, bepaald op „twe ingelschen ende seven azen stijf” (*) terwijl zoowel blijkens deze als alle voorgaande en volgende ordonnantiën geen verschil in den koers bestond.

De middeleeuwen waren, met haar kruistochten naar het Heilige Land, voor Italië het tijdperk van de grootste krachtsontwikkeling op het gebied van den handel. De wissel vond hier, door het sterk toenemend verkeer met andere natiën, zijn oorsprong; het dubbel boekhouden werd er het eerst in practijk gebracht en menige uitdrukking in de boeken onzer kooplieden wijst het vaderland van de dubbele methode aan, getuige om een enkel voorbeeld te noemen, *Conto-mio*, dat nog heden ten dage voor de *Mijne rekening* in gebruik is. Het is dus niet te verwonderen, dat de regeeringen van de verschillende volkeren, die met Italië handel dreven, mid-delen beraamden om het handelsverkeer gemakkelijk te maken, en dat zij, met het oog op den in Italië gangbaren Dukaat, munten van hetzelfde gewicht en gehalte lieten vervaardigen. Spanje en Portugal gingen hierin voor, Hongarije en andere landen volgden. Van al deze Dukaten gingen volgens de oudste ordonnantiën en plakaten gemiddeld „LXX in 't marc fijn goudt”, zoodat het gewicht van één stuk was „II ingelschen IX azen stijf”, dat is twee penninghen XVIII ghreynen schaers”, en hoewel de uitdrukking „fijn goudt” niet de beteekenis had, die men tegenwoordig daaraan geeft (†), kan toch, met het oog op het doel der aanmuntung

(*) Van de vroegste tijden af, werd in ons land het Mark Trooisch als goud-en zilvergewicht gebruikt. Een Mark had 8 ons à 20 Engels à 32 Azen en was gelijk aan 246,084 Gram.

(†) „Fijn goudt” beteekende oorspronkelijk goud van het hoogste gehalte, dat door de destijds gebrekkige wetenschappelijke behandeling verkregen kon worden. Later werd die beteekenis eenigszins gewijzigd en noemde men het muntgoud voor standpenningen „fijn goudt.”

en het geringe verschil in koers, aangenomen worden, dat het wettelijk gehalte gelijk was aan dat van den Italiaanschen Dukaat.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de oorspronkelijke Dukaat 2 azen lichter was dan de overigen. Dit verschil moet, althans voor een gedeelte, toegeschreven worden aan slijtage. Het is bekend, dat het gewichtsverlies door wrijving grooter wordt, naarmate het gehalte der munt fijner is. Daar nu dukatengoud niet veel meer dan 13 $\frac{1}{2}$ ‰ verschilde met fijn goud, moet het wrijvingsverlies ongeveer een maximum geweest zijn, en de oude Dukaat van Italie moest dus bij rechtstreeksche weging lichter bevonden worden dan de nieuwere stukken.

Toen Maximiliaan „par la grace de Dieu, Roy des Romains tousiours Auguste”, voor zijn minderjarigen zoon Philips den Schoone, aartshertog van Oostenrijk, het bewind over Nederland in handen had, werden hier de Italiaansche en Hongaarsche Dukaten gangbaar. De eersten hadden volgens de ordonnantie van 14 December 1489 koers voor „quatre souls, deux deniers gros”, de laatsten voor „quatre sols, quatre deniers” (*). Het verschil in waarde was dus „twee deniers gros” of 15 cent in onze hedendaagsche munt. Na het huwelijk van Philips met Johanna van Arragon, dochter van „Ferdinand van Hispanië en van Elizabet” kwam ons land in nauwe betrekking tot Spanje te staan. Daardoor werden de Spaansche Dukaten, die tot hiertoe niet in de valvatielijsten voorkwamen, na 1496 in ons land gangbaar. Zij stonden in waarde gelijk aan de Hongaarsche Dukaten en bleven met deze nog geruimen tijd in omloop, nadat bij de ordonnantie van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden van 21 Juli 1622 de Italiaansche Dukaat buiten koers gesteld werd.

Intusschen was men ook in ons land begonnen Dukaten te doen aanmunten. Volgens van Alkemade in zijn beschrijving van „de goude en zilvere gangbaare penningen der graaven en graavinnen van Holland” liet graaf Willem V, uit het Beiersche huis, die in 1377 overleed, den eersten Dukaat vervaardigen. Hij zegt dienaangaande: „Deze penning werd genoemd *Dukaat* en „betéékende eigenlijk de Munt van één Hertóg en is de éérste

(*) Tijdens de voogdijschap van Maximiliaan en lang te voren, was ook ten onzent als rekenmunt in gebruik de „libure” à „vingt sols” à „douze deniers” à „24 mites de gros” of het zoogenoemde „pont Tournois.” Deze munt moet in waarde gelijk gestaan hebben met het bekende Pond Vlaamsch, zooals uit het vervolg blijkt.

„die ons van deze soort onder de Graavelijke Munten voorkomt:
 „Welke naam niet onwaarschijnlijk van deze Willem van Beieren
 „(de éérste onzer Prinsen die de naam *Herlóg* droeg) zijn aanvang
 „genomen en dezelve in deze en veele andere Landen behóuden
 „heeft. Ziinde ook vólgens de getuigenis eeniger oudheids onder-
 „zoekers, opmerkelijk, dat deze soort van Munten in gehalte en
 „gewicht altijd de zelve geweest en gebleeven is zóó veele éeuwen
 „door tót nu toe, niet tegenstaande de ontelbare omkééringen
 „der tiiden en vólken, alsmede inzonderheid de méénigvuldige
 „veranderingen der Munten zóó in gehalte als gewicht bi elk Rijk
 „en Landschap, ieder naar hun belang en behaagen, ingevoerd. In
 „welke góude Penningen bi gevólg gééue veranderlijkheid dan
 „alléén in de Priiz, die gesteigerd en gedaald is evenals in alle
 „andere Munten, oit is bespeurd geworden.” En hoewel de juist-
 heid dezer opmerking met betrekking tot gewicht en gehalte niet
 betwist kan worden, verkaart de schrijver met zijn meening om-
 trent den oorsprong van den Dukaat in een tegenwoordig alge-
 meen erkende dwaling. Meer dan honderd jaar te voren werd
 reeds in officieele stukken een andere meening uitgesproken,
 zooals blijkt uit een ordonnantie van 4 Augustus 1586, gegeven
 „door „Robbert Grave van Leycester, Gouverneur, Capiteyn Ge-
 „nerael der Vereenichde Nederlandtsche Provincien” waarin de
 volgende bepaling voorkomt:

„Ende omme te faciliteren ende accomoderen die gemeene
 „Koophandel, Negotiatie ende Trafficque metten vremden Natien,
 „insonderheyt die van den H. Rijke, Sweeden, Denemarcken,
 „ende Oostersche Zee Steden, ende den gemeenen Kooplieden
 „dozer Landen te benemen alle oorsaecke van opdringen ende
 „steygeren der specien, voornementlick des Ducaets, die sij in
 „hare handelinge niet en mogen ontbeeren, hebben geordonneert
 „ende besloten, dat opte Munten sullen geslagen mogen worden
 „Ducaten, corresponderende in gewichte ende alloye metten *op-*
 „*rechten* Ducaten, so jegenwoordelijck in 't Heylich Rijk gemunt
 „werden. Tot welcken eynde, ende opdat de selvige Koopluyden
 „mogen daer door gerieft ende verseeckert zijn, wij sullen schrij-
 „ven ende advertissement doen aen den selven van den Rijke,
 „Denemarcken, Sweeden, ende Oostersche Steden, aengnende
 „onse Resolutie ende meeninge in desen.”

In de genoemde landen was dus de *oprechte* Italiaansche Dukaat
 de meest gezochte munt voor den handel met het buitenland, en
 terwijl de ordonnantie geen twijfel overlaat aangaande den oor-

sprong van dit muntstuk, geeft zij tevens de zekerheid, dat de destijds gemunte Dukaten volkomen nauwkeurig met den oorspronkelijken overeenstemden.

De Dukaat van Graaf Willem V „verbeeld den Prins geheel „liifs ten voet-zoolen toe in 't harnas, met blóóten hóófde, hóu- „dende in de ééne hand het zwaard, in de andere het wapen- „schild van Beieren; Agter, of ter zijde, staat de Hóllandse „lééuw; En het omschrift is:

„GULL. DUX. COMES. HOL.

„HERTÓG WILLEM, GRAAF VAN HÓLLAND.

„De andere zijde heeft 's Prinsen wapen-schild, gevierendééld „met de wapenen van Beieren en Holland; en rond om:

„FLORINI: DE: HOLLAND: Z: ZELAN.

„GULDEN VAN HÓLLAND EN VAN ZÉÉLAND.”

Hoewel dit stuk geen jaartal draagt, is het toch te vermoeden, dat het vóór 1359 geslagen werd, omdat Willem V in dat jaar wegens krankzinnigheid werd opgesloten (*). Zijn broeder Albrecht. („Aalberd”) die daarop het bestuur in handen nam, liet een Dukaat vervaardigen, die van den vorigen alleen in den beeldenaar verschilt. In het begin der vijftiende eeuw werden nog door Jan van Beieren, oom van de ongelukkige Jacoba, twee verschillende Dukaten aangemunt; na dien tijd echter schijnt onder de graven van Holland deze munt niet meer vervaardigd geworden te zijn. Tijdens de voogdijschap van Maximiliaan van Oostenrijk en het bestuur van zijn zoon Philips den Schoone zou trouwens de aanmuntung van Hollandsche Dukaten geen reden van bestaan meer gehad hebben, omdat destijds de Hongaarsche en Spaansche Dukaten gangbaar werden en als inlandsche munten beschouwd konden worden.

Maximiliaan bepaalde in zijn ordonnantie van 1489, dat er Munten geopend zouden worden in Brabant, Gelderland, Vlaanderen en Holland „àfin que les pays soyent mieulx assortiz des „deniers qui se forgeront, et qui les marchans et changeurs n'ayent „cause de porter leurs matières d'or et d'argent, hors des pays „du Roy et de l'Archiduc son filz.” Op deze Munten zullen zeker de Hongaarsche en later de Spaansche Dukaten, die voor het

(*) Deze Dukaat komt voor in de verzameling van den heer J. B. Schöne, hier ter stede. Hij heeft een zwaarte van 3,4869 Gram; zijn gehalte is nauwkeurig, voor zoover dit met den toetssteen onderzocht kon worden. Hij verschilt naar deze gegevens 1 cent in waarde met den wightigen Dukaat van den tegenwoordigen tijd

verkeer in deze landen noodig waren, geslagen zijn, een meening die vooral zijn grond vindt in de koerslijsten, die van regeeringswege bij de plakaten gevoegd werden, en waarin voortdurend gesproken wordt van: „De Ducaten van Hongarijen, Spangien „ende diegeene *ghemunt in 't Rijk.*”

De laatstgenoemde uitdrukking kan nl. geen betrekking gehad hebben op de Italiaansche of Hollandsche Ducaten van vroegeren of lateren stempel, omdat deze in de bedoelde valvatulijsten afzonderlijk genoteerd werden. Bovendien wordt in een provisioneel plakkaat van het jaar 1594 de keers bepaald van „den dobbelen „Ducaet ende den enckelen, met twee hoofden (*) ende 't wapen „van Spangien, in de respective geunieerde Provinciën geslagen”, waaruit voldoende blijkt, dat althans de Spaansche Dukaet ten onzent werd aangemunt.

Nadat de Staten-Generaal in 1581 Philips II, zoon van Keizer Karel V, afgezworen hadden, werden weder Hollandsche Dukaten vervaardigd. Een der eerste, in 1583 geslagen, heeft tot omschrift: *Vigilate, Deo Confidentes* (Waakt, op God vertrouwende). Daarop volgde de „Nederlandtsche Ducaet met de Letteren.” Deze heeft op de voorzijde een geharnasten man, die in de rechterhand een zwaard, in de linker een bundel van zeven pijlen, het beeld der vereenigde provinciën, houdt. Het randschrift is de bekende spreuk onzer voorvaderen: *Concordia res parvae crescunt.* (Eendracht maakt macht. Op de keerzijde vindt men in een vierkant: *Mo-Aur. Provin. Confoe. Belg. ad. Leg. Imp.* (Gouden munt van de Vereenigde Nederlandsche provinciën). Van beide munten werden 70 stukken geslagen uit een Mark goud van 23 karaten en 8 grein (†). De ordonnantie van 2 April 1603 bepaalde daarbij, dat geen andere gouden munt vervaardigd mocht worden, en dat de remedie van gewicht $\frac{3}{4}$ Engels per Mark; die van het gehalte één grein zou mogen bedragen, terwijl het plakkaat van 21 Maart 1606 de remedie van gewicht op één Engels per Mark werks bracht. Naar de laatstgenoemde ordonnantie moesten volgens Koninklijk besluit van 19 Januari 1814 ook de toenmalige

(*) Men had Spaansche Dukaten met de borstbeelden van Ferdinand en Isabella v. Castile, later met die van Johanna v. Arragon en haar zoon Karel V. Deze werden „*Ducaten met twee hoofden*” genoemd.

(†) De eenheid werd vroeger, ter bepaling van het gehalte van goud, verdeeld in 24 karaten à 12 greinen; voor zilver had men de verdeling in 12 penningen à 24 greinen.

Dukaten worden aangemunt. En de muntwetten van 1816 en 1847 bevatten werkelijk voor het gewicht en gehalte de gegevens, die uit het plakkaat van 21 Maart 1606 voortvloeien, zooals blijkt uit de volgende berekening:

$$1 \text{ Mark Trooisch} = 8 \text{ ons à } 20 \text{ Eng. à } 32 \text{ az.} = 246,084 \text{ G.}$$

$$\text{af remedie } 1 \text{ Eng.} = 1,538 \text{ „}$$

$$\text{Minimum-Gewicht van } 70 \text{ Dukaten} \dots\dots\dots = 244,546 \text{ G.}$$

244,546 G. : 70 = 3,494 G. zijnde tegenwoordig het gewicht van den Dukaat, volgens de wet van 26 November 1847.

$$\text{Gehalte van den Dukaat} = 23 \text{ kar. } 8 \text{ gr.}$$

$$\text{af remedie} = 1 \text{ „}$$

$$\text{Minimum-gehalte} \dots\dots\dots 23 \text{ kar. } 7 \text{ gr.}$$

$$23 \text{ kar. } 7 \text{ gr.} = 23\frac{7}{12} \text{ kar.} = \frac{23\frac{7}{12}}{24} = 0,983, \text{ zijnde het gehalte}$$

van den tegenwoordigen tijd.

Intusschen valt op te merken, dat de wet van 1847 op het hier berekende gewicht en gehalte respectievelijk een remedie van $1\frac{1}{16}$ en 0,0005 toestaat. Ook in den beeldenaar van den alouden „Nederlandschen Ducaet met de Letteren” is een geringe wijziging aangebracht, doordien de keerzijde tegenwoordig in het vierkant de volgende letters bevat:

Mo. Aur Reg. Belgii. ad Legem Imperii.

Gouden Munt van het Koninkrijk Nederland, volgens de wet van het rijk.

Bovendien heeft de Dukaat van den tegenwoordigen tijd een kartelrand. In 1749 werd reeds door de Staten-Generaal tot het aanebrengen van dien rand besloten om „t schroyen der munten of 't aftrekken met stercke wateren” te voorkomen; de nadit besluit geslagen stukken worden dan ook „gerande Dukaten” genoemd.

Is uit het bovenstaande gebleken, dat gewicht en gehalte van den Dukaat van de vroegste tijden af tot den tegenwoordigen tijd standvastig, althans binnen zeer enge grenzen beperkt geweest zijn, met den prijs is het daarentegen anders gesteld. Deze is, niettegenstaande de talrijke verbodsbepalingen op „de steyge”, „ringe van den Gelde”, waarin zelfs met verbanning, schavot en doodstraf bedreigd werd, voortdurend gestegen. Uit de voornaamste plakkaaten van de 15^e, 16^e en 17^e eeuw geven we dien-aangaande het volgende overzicht:

Prijs van den Dukaat in Guldens Vlaamsche Munt, waarbij het Pond Vlaamsch op zes gulden gesteld is.

JAARTAL van het Plakkaat.	KOERS. Guld. Stuiv.	JAARTAL van het Plakkaat.	KOERS. Guld. Stuiv.
1489 . . .	1— 6	1606 . . .	3—16
1520 . . .	1—19	1608 . . .	4— —
1548 . . .	2— 1		3—18
1559 . . .	2— 4	1610 . . .	4— —
1579 . . .	3— 4	1615 . . .	4— 1
1581 . . .	3— —	1619 . . .	4— 2
1586 . . .	3— 8	1621 . . .	4— 4
	3—11	1622 . . .	4— 5
1594 . . .	3— 8	1638—1640 . . .	4—10
1596 . . .	3— 9	1645—1655 . . .	4—15
1603 . . .	3—14	1663 . . .	5— —

De koers van het jaar 1489 staat oorspronkelijk opgegeven in Tournooische Munt (zie de noot op pag. 503), en bedraagt 4 Sols, 4 deniers gros. Het Pond Tournooisch is hier gelijk gesteld aan het Pond Vlaamsch. Beide hebben niet veel van elkander kunnen verschillen, zooals blijkt uit een zinsnede van de in het genoemde jaar gegeven ordonnantie:

„A l'entree de ceste ordonnance, toutes les rentes, heritables „et viagieres, qui ont esté vendues a libures de gros monnoye „de Flandres, se payeront en cours a libures de groz” (Tournois): „a sçavoir six Florins d'or, telz qu'ilz sont forgez par ceste „ordonnance. Et s'il advenoit que cy apres lon en voulsist aul- „cune rachepter, lon payera pour chascune liburd de gros.” (Tournois) „six Florins d'or.”

Het zou verder een grove dwaling zijn, uit de bovenstaande prijzen van den Dukaat te willen afleiden, dat de verhouding tusschen de waarde van goud en zilver in dezelfde mate gestegen is als de koers van dit muntstuk. Vooreerst toch blijkt uit de reeds genoemde ordonnantie, dat het Pond Vlaamsch gelijk gesteld werd aan 6 gulden in goud (zoogenoemde Andriesguldens), terwijl het later tegen zes gulden in zilver werd berekend; bij de telkens veranderende verhouding tusschen goud en zilver kan deze waarde- meter dus niet standvastig gebleven zijn. Maar bovendien kan, zooals later blijken zal, uit de wettelijke bepalingen op het aamunten van goud en zilver worden aangetoond, dat de verhouding tusschen de waarde dezer metalen in het jaar 1520, b. v. voor het goud ongunstiger was dan in 1489, zoodat uit den hooger

koers in het eerstgenoemde jaar alleen kan worden besloten tot een geringere waarde van het Pond Vlaamsch, onverschillig of dit in zilver of in goud moest worden berekend.

Het zal verder niet overbodig zijn op te merken, dat de hier gegeven koersen telkens door de regeering werden vastgesteld. In het verkeer stonden zij niettegenstaande alle strafbepalingen gewoonlijk hooger. En daar zij voortdurend, zooals over de jaren 1594 en 1608 uit de opgegeven prijzen blijken kan, gereduceerd werden, gaf dit dikwijls aanleiding tot groote moeilijkheden. De onlusten van het Kaas- en Broodsvolk worden dan ook voornamelijk aan deze reductiën toegeschreven.

Eindelijk dient nog vermeld te worden, dat de regeering in 1663 er van afzag, om den koers der gouden munten vast te stellen. „De experientie” had, volgens haar eigen uitspraak gheleert, „dat de Goude ende Silvere Penningen seer beswaerlick onder „de Gemeeynte, op deselve waerde van guldens, stuyvers, etc. „konnen worden gehouden, maar dat deselve somwijlen, immers „voor eenigen tijdt, gevoelick komen te steygeren”, zoodat zij bepaalde, dat de prijs van goud in Dukaten zou worden opgegeven, en de kooper steeds het recht zou hebben in deze munt te betalen, wanneer de koers daarvan, in guldens en stuivers uitgedrukt, naar zijn meening door den verkooper te hoog gesteld was. In de volgende eeuw werd nog ééns van deze bepaling afgeweken, doordien in het jaar 1760 besloten werd, dat de ontvangers der belastingen het Mark ongerande Dukaten voor *f* 365,80 mochten aannemen, en de koers van den wichtigen dukaat derhalve op *f* 5,22^s gesteld werd. En ook in deze eeuw, n. l. bij de wet van 28 September 1816 werd, maar voor 't laatst, aan dit muntstuk een vaste waarde toegekend door de bepaling, dat de Dukaat, mits gerand en wichtig, in 's Rijks kassen voor *f* 5,50 zou worden aangenomen.

Wanneer men den standprijs *f* 1442,60, die ten onzent bij de noteering van goud in gebruik is, vergelijkt met den prijs van het zilver, die thans p. m. *f* 100, bedraagt, dan komt men tot het vermoeden, dat dit getal afkomstig is uit den tijd, waarin de verhouding van de waarde van goud en zilver ongeveer 14,5 was. (*) Om die verhouding in het algemeen te kunnen bereke-

(*) Dit vermoeden wordt, zooals later blijkt, door de uitkomst van ons onderzoek bevestigd. Het had echter onjuist kunnen zijn, vooral omdat men à priori

nen, moet men bekend zijn óf met de prijzen, die te gelijktijd voor een bepaalde gewichtseenheid van beide metalen genoteerd worden, óf met het gewicht, het gehalte en de in dezelfde eenheid uitgedrukte waarde van de gouden en zilveren hoofdmunten, die te gelijktijd gangbaar zijn. Enkele plakaten bevatten de eerstgenoemde, de meeste daarentegen de laatstgenoemde gegevens. We geven dienaangaande het volgende overzicht:

Verhouding van de waarde van Goud en Zilver, berekend naar den koers van den Dukaat en dien van een der zilveren hoofdmunten ().*

JAARTAL van het Plakkaat.	VERHOUDING.	JAARTAL van het Plakkaat.	VERHOUDING.
1489 . . .	11.1 (11.2)	1619 . . .	12.2
1520 . . .	10.9	1621 . . .	12.4
1586 . . .	11.2	1622 . . .	12.6
1603 . . .	12.—	1638—1640 . . .	13.3
1606 . . .	12.1	1645—1655 . . .	14.—
1610 . . .	12.7	1663 . . .	14.5
1615 . . .	12.5		

Voor de beide eerstgenoemde jaren is de verhouding berekend uit de muntprijzen der edele metalen.

Zoo bepaalt de ordonnantie van het jaar 1489, dat voor het Trooisch Mark muntgoud „le maistre de la Monnoye donna aux „marchaus et changeurs quatorse libres, quatorse sols, deux

niet weten kan, welke verandering in den gulden als waardemeter is aangebracht. Intusschen was tijdens het ontstaan van den standprijs voor goud, de prijs van het zilver inderdaad zeer nabij f 100.

(*) Door de welwillendheid van den redacteur kwam ons, onder de correctie van de proef, in handen: W. C. Mees. Proeve eener geschiedenis van het bankwezen in Nederland, gedurende den tijd der republiek. De schrijver geeft op pag. 275 en 277 van dit werk het sijn gewicht van den gulden in goud en in zilver. Berekent men hieruit de waardeverhouding der beide metalen, dan zijn de uitkomsten voor de jaren 1586, 1606 en 1610 verschillend van de hier gegevene, hoewel die verschillen niet groot zijn (0, 1; 0; 1 en 0, 4.)

Dit vindt zijn verklaring in de volgende omstandigheden. De schrijver heeft remedie voor gewicht en gehalte in rekening gebracht, hetgeen hier niet geschied is, terwijl hij voor de jaren 1606 en 1610 den Rijksdaalder in plaats van den Zilveren Real tot grondslag der berekening heeft aangenomen. Door den te lagen koers van den Real in het laatstgenoemde jaar wordt het verschil van 0,4 verklaarbaar. Berekeningen, berustende op den koers van den in datzelfde jaar circuleerenden Leeuwendaalder en Tienstuiverspenning leiden intusschen ook tot de hier gegeven verhouding. Voor de volgende jaren komen de uitkomsten met elkander overeen.

„deniers gros” (Tournooisch), terwijl het Mark muntzilver van 11 penningen, 18 grein met „vingt et cinq sols six deniers gros” betaald werd. Daar het gehalte van muntgoud niet wordt opgegeven, hebben wij dit op $23\frac{3}{4}$ karaat gesteld, zijnde dit het hoogste gehalte, dat in dien tijd na aftrek van de remedie, gebruikt werd.

Voor het jaar 1520 is de verhouding eveneens uit de munt prijzen opgemaakt. Voor het Trooisch Mark muntgoud van 23 karaat, 9 grein werd toen betaald „XXII pont seshien schell. grooten Vlaems,” voor het Mark fijn zilver „II pont, II schell. groot.”

Voor de jaren 1586, 1603, 1606 en 1610 is de verhouding berekend met behulp van den Dukaat en den zilveren Reaal. Daarbij is aangenomen, dat 70 Ducaten uit 1 Mark goud van 23 karaat, 8 grein en $7\frac{3}{4}$ Realen uit 1 Mark zilver van 10 penningen fijn geslagen werden, zooals de plakaten dan ook voorschreven. De koers van den Dukaat in de genoemde jaren vindt men op pag. 508, die van den zilveren Reaal was in 1586 f 2,50, in 1603 f 2,55 en in de beide laatstgenoemde jaren f 2,60.

Voor de volgende jaren is de koers van den Dukaat en die van den Rijksdaalder gebruikt. Van de laatstgenoemde munt gingen, volgens het plakkaat van 1603, $8\frac{1}{2}$ stukken in 1 Mark zilver van 10 penningen, 15 grein. Zij had in 1615 een waarde van f 2,40, vervolgens van f 2,50.

Uit de gegeven verhoudingen blijkt wel, dat de ontdekking van Amerika, die tusschen het eerste en tweede jaartal invalt, het goud heeft doen dalen, maar die daling is zoo gering, dat men tot het vermoeden komt, dat de eerstgenoemde verhouding onjuist is, hetgeen alleen zou kunnen toegeschreven worden aan het door ons aangenomen gehalte van het toenmalige muntgoud (*). Zou verder de daling der goudprijzen van 1610 tot 1621 niet het ge-

(*) Wij hebben, nadat het bovenstaande reeds geschreven was, nog eens nauwkeurig de genoemde ordonnantie van 1489 gelezen en daaruit de volgende gegevens verzameld, die dienen kunnen om de waarde-verhouding van goud en zilver juist te bepalen.

De St. Andriesgulden, waarvan 72 geslagen werden uit een Trooisch Mark (de six sols de taille au marq de Troyes) bevatte 19 karaten goud en 4 karaten zilver en werd tegen 20 stuivers (pattars) berekend. De „grand double” waarvan 39 gemunt werden uit een Mark zilver (de 3 sols, 3 deniers de taille, au marq de Troyes) had een gehalte van 11 penningen, 18 grein en een waarde van 4 stuivers. Hieruit volgt nu:

1 Mark muntzilver van $11\frac{1}{4}$ penningen = 39 „grand doubles” = 39×4

volg geweest zijn van den vredestoestand, die door het twaalfjarig bestand in het leven geroepen werd?

We hebben, met behulp van de genoemde verhoudingen tusschen de waarde van goud en zilver, den prijs van den Dukaat in Ned. Cour. van den tegenwoordigen tijd bepaald, en vinden dien aangaande het volgende:

JAARTAL.	KOERSWAARDE.	REËELE WAARDE.
	tegenw. koers = f 5.75. goud = 10½ pCt. zilver = f 100.	tegenw. reële waarde = f 5.47½. goud = 10½ pCt. zilver = f 100.
1489	f 4.—	f 3.81
1520	„ 3.93	„ 3.74
1586	„ 4.04	„ 3.85
1603	„ 4.33	„ 4.12
1606	„ 4.36	„ 4.15
1610	„ 4.58	„ 4.36
1615	„ 4.51	„ 4.29
1619	„ 4.40	„ 4.19
1621	„ 4.47	„ 4.26
1622	„ 4.54	„ 4.33
1638—1640	„ 4.80	„ 4.57
1645—1655	„ 5.05	„ 4.81
1663	„ 5.23	„ 4.92

De getallen, in de tweede kolom voorkomende, geven de waarde van den Dukaat aan, berekend naar den tegenwoordigen middelloers van f 5.75 en den thans bestaanden prijs van 10½ pCt. voor goud, van f 100, — voor zilver, waardoor de verhouding van beide metalen gelijk wordt aan 15,94. In een volgende kolom komt de reële waarde voor, die de Dukaat in de genoemde jaren in de thans bestaande munt had. Tegenwoordig heeft het quantum fijn goud, in deze munt aanwezig, een waarde van

stuivers = 156 stuivers; dus 1 Mark fijn zilver (van 12 penningen) = 159¼ stuivers.

1 Mark muntgoud bevattende 19 kar. goud en 4 kar. zilver. = 72 Gulden
 dus 6 " " " 4¾ Mark fijn goud en 1 Mark fijn zilver =
 432 Gulden = 8640 stuivers, en daar 1 Mark fijn zilver op 159¼ st. berekend
 werd, hadden 4¾ Mark fijn goud een waarde van 8480¼ st., waaruit voor den
 prijs van 1 Mark fijn goud gevonden wordt 1785¾ st.

Hieruit wordt nu voor de verhouding van de waarde van goud en zilver gevonden 11,2065, ten getuige dat de ontdekking van goud in Amerika, dit metaal ten ontziet zeer weinig in waarde heeft doen dalen. De groote productie van zilver, die later volgde, is een der oorzaken, dat na 1520 de waardeverhouding der beide metalen zoo verbazend steeg.

f 5.47½. — Vergelijkt men de hier genoemde prijzen met die op pag. 508 voorkomende, dan wordt het duidelijk, zooals daar ter plaatse opgemerkt is dat het Pond Vlaamsch een zeer veranderlijke waardemeter geweest is. In 1489 toch was 1 gulden 6 stuivers Vlaamsch gelijk aan f 3,81 Ned. Cour., waaruit gemakkelijk afgeleid wordt, dat het Pond Vlaamsch destijds een waarde had van f 17,58 ruim, terwijl in het jaar 1520 die waarde reeds tot f 11,50 gereduceerde was. In de volgende jaren verminderde zij achtereenvolgens tot 1619, waarna zij ongeveer standvastig bleef.

In het jaar 1663 treffen we voor het eerst de verhouding 14,5 tusschen de waarde van goud en zilver aan. In dat jaar schijnt dus de standprijs voor goud bepaald geworden te zijn. En inderdaad bevat het plakkaat van 5 October 1663 al de gegevens, die noodig zijn om wiskunstig naauwkeurig den oorsprong van dien standprijs aan te wijzen. — Het voornaamste van dit stuk laten we hier, om het belangrijke van de zaak, volgen:

„De Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, Allen den-
 „geenen die desen sullen sien ofte hooren lesen, Saluyt. *Doen te*
 „*weten*; Dat Wij in serieuze achtinge genomen hebbende den prijs
 „daer op het Goudt ende Silverwerck bij de Goudt ende Silver-
 „smeden, onder onse goede Ingesetenen ende Onderdanen,
 „midtsgaders oock aan anderen den voornoemden onsen Lande
 „frequenterende sal mogen, ende moeten gedebiteert ende verkocht
 „werden, ende daer over geconsidereert hebbende, of de voorsz.
 „prijs niet soodanich dient te werden gereguleert, dat den Kooper
 „waerlyck, ende effectivelyck sooveel Goudt ofte Silver, naar de
 „intrinsyque waarde van dien, kome te ontfangen, als hem daer
 „voor bij den Verkooper afgenomen werdt, ende of niet al 't
 „geene 't voorsz. Goudt ende Silver, den kooper tot hooger prijse
 „wert opgedrongen, aengesien moet werden als eene circumventie
 „ofte bedrogh, dewijle alle koopers van Goudt ofte Silverwerck
 „haer imageren aan Goudt ofte Silver, effectivelyck te ontfan-
 „gen de waarde, die sij daer voor in gelde betalen.

„Ende naedemael sedert vele jaren herwaerts in gebruyck is
 „dat de Goudt ende Silversmeden om redenen van laccasie, 't
 „verinteressen van hare gemaecte wercken ende andersints, het
 „Goudt ende Silver van deselve haere wercken den Koopers wat
 „duyrder aenreekenen, dan wel de intrinsyque waarde van dien
 „komt te bedragen, ende dat die van de voorsz. Neeringe in der
 „daet versheyden notable onkosten ofte schaden hebben te sup-
 „porteren, of (hun) derhalven oock voor 't toekomende, om alle

„occasien van klachten te vermijden, boven de intrinsycke waerde
 „van 't Materiael niet en dient te werden toegevoecht een rede-
 „lycke byslach, daarmede sij kunnen behouden blijven, ende of
 „in sulcken cas die van de Neeringe niet expresselick ende
 „strictelick soude dienen te werden gheinjungeert de voorsz.
 „byslach den Kooper (om hem voor alle misleydinge ende bedroch
 „te bevryden) niet op de massa van het Goudt ofte Silver ende
 „sulcks als een ghedeelte van de waerde van dien, maer in een
 „post apart aen te rekenen ende afte vorderen.

„Ende daer en boven aangemerckt, dat de Goude ende Silvere
 „Penningen somwijlen gevoelyck komen te steygeren, ende dat
 „daerdoor den prijs van 't Goud ende Silver, als die in guldens
 „stuyvers etc. gedetermineert wert, oock nootsaeckelyck moet
 „komen te veranderen, of niet derhalven, ende omme hetselve
 „inconvenient te vermijden, de prijs van 't voorsz. Goudt ende
 „Silver, behoort te werden ghestelt, niet op dus, of sooveel
 „guldens, stuyvers, etc. maer op dus, of sooveel stucken van
 „een bekende ganckbare Nederlandtsche Goude ende Silvere
 „Penningh respective, als bij exempel, voor 't Marck Goudts,
 „dus of soo veel Ducaten, sonder aenschouw te nemen, of de
 „Ducaet op vier gulden vyfthien stuyvers, op vijf gulden of oock
 „op minder ofte meerder quantiteyt van guldens ende stuyvers
 „mochte cours hebben; Gelyck de prijs van 't Goudt ende Silver,
 „om de selve reden van allen ouden tyde bij de Placaten op de
 „Munte, ende bij de Instructien voor de Munt-meesteren-altijds
 „in dier voegen gereguleert is geweest.

„Ende eijndelyck of niet den Goudt ende Silversmeden als voor
 „desen, soo oock voor 't toekomende, vrij soude behooren te
 „werden ghelaten om den koopers over 't fatsoen van hare wercken
 „soo veel af te nemen, als sij van deselve sullen kunnen bedin-
 „gen. *Soo ist*, dat wij in allen dien willende voorsien, ten besten
 „soo wel van de voorseyde Goudt ende Silversmeden, als van
 „alle andere onse goede Ingesetenen ende Onderdanen, naer rijpe
 „deliberatie goetghbevonden, geordonneert ende gestatueerd hebben,
 „vinden goet, ordonneren ende statueren mits desen, dat, ach-
 „tervolgende exacte gedaene bereeckeninge, het materiael van
 „'t Goudt ende Silver, bij de Goudt ende Silversmeden, niet
 „hooger sal mogen werden verkocht als volght, te weten:

„Van 't sijn Goudt,

„tot drie en twintich caraten ende acht grain

stukken Ducaten

„Het Marck tot $70\frac{1}{2}$

„Dat is als den Ducaet cours heeft

„tegen vijf gulden

	gul.	stuyv.	pen.
„Het Marck tot	350.	1.	6.” enz.

„Ordonnerende, dat de prijs van 't Goudt sal moeten werden
 „uitgedrukt bij Ducaten, ende ghedeelten van een Ducaet.”

„Ordonnerende daer beneffens, dat de Goudt ende Silversmeden
 „haere reeckeningen alijts sullen hebben te stellen op yeder stuck
 „wercks in drie posten; de eerste houdende den prijs, ofte
 „d'intrinsyque waarde van 't Goudt ofte Silver, hiernaar gheex-
 „presseert; de tweede 't beloop van de voor-geroerde bijslach”
 (ook bij het plakkaat bepaald), „ende de derde 't geen over 't fatçoen
 „betaelt moet werden; ende dat, ten aensien van 't Goudt in
 „Ducaten, ende ghedeelten van deselve, met begrooting van de
 „geheele somme in Ducaten, ende alsdan daer onder stellende,
 „hoeveel de geheele somme beloopt in guldens, stuyvers ende
 „penningen, naer den cours van den Ducaet alsdan wesende,” enz.

Bij dit plakkaat werd dus de eerste schrede gedaan op den weg,
 die tot den vrijen handel in edele metalen geleidde. Was men
 ook al verplicht het Mark goud voor een bepaald aantal Dukaten
 in rekening te brengen, de goud- en zilversmeden konden hun
 winst zoeken, voor een gedeelte in den vastgestelden „bijslagh,”
 voor de rest in het „fatçoen” hunner werken, en de waardever-
 houding der edele metalen zou overigens geheel beheerscht worden
 door de wet van vraag en aanbod. Geen wonder dan ook, dat de
 handel de uit dit plakkaat voortvloeiende waarde als norm der goud-
 prijzen aannam. Daar het gehalte van het destijds gebruikelijke
 „fijn goudt” (ducatengoud) 23 karaten, 8 grein bedroeg, en de
 Dukaet tegen f 5.— berekend werd, verkreeg men den bedoelden
 standprijs als volgt:

$$\begin{array}{rcl}
 & \text{Dukaten.} & \text{Dukaten.} \\
 23\frac{1}{2} : 24 = 70\frac{1}{2} : x \\
 \hline
 x = 71 & \text{Dukaten (nauwkeurig)} & \\
 & \text{of } f355,- \text{ voor 1 Mark fijn goud.} &
 \end{array}$$

Vraagt men naar de reden, waarom voor het Mark goud
 $70\frac{1}{2}$ Dukaten betaald moesten worden, terwijl 70 Dukaten een
 Mark moesten wegen, dan geven de plakaten daarop geen direct
 antwoord. Intusschen kan zij, onzes inziens, alleen gelegen zijn
 in de afwijkingen voor gewicht en gehalte, die de wet toestond.

De remedie voor het gehalte van goud van de hoogste keur was gelijk aan die van den Dukaat en kan dus buiten beschouwing blijven. Die voor het gewicht was bij Dukaten een Engels per Mark, bij verwerkt goud een „troyken” (drie azen). Neemt men deze gegevens in de berekening op, dan vindt men, dat een Mark fijn goud bij het verwerken op ruim 71 Dukaten kwam te staan.

Hoe het zij, de standprijs van 71 Dukaten of f 355 per Mark fijn, werd voortaan bij de notering van goud algemeen gebruikt en bleef tot de invoering van het metriek stelsel van maten en gewichten in ons land bestaan, maar bij de telkens veranderende verhouding tusschen de waarde van goud en zilver, werd al spoedig op het goud een agio bedongen, dat in percenten van de vaste waarde genoteerd werd.

Zoo stonden in 1792 op „de prijslijsten van specien” baren goud „ $7\frac{1}{2}$ p.Ct. Cassa tegens f 355 't mark fijn”, terwijl in de laatste maanden van 1804 die prijs tot $12\frac{3}{4}$ p.Ct. steeg. Toen nu, bij de wet van 21 Augustus 1816, het gebruik van de nieuwe maten en gewichten na 1 Januari 1821 verplichtend werd, bleef men vasthouden aan de notering in percenten, en werd dientengevolge de vaste waarde veranderd in dezelfde verhouding, waarin het Mark Trooisch en het Kilogram tot elkander staan, zooals blijkt uit de volgende evenredigheid:

$$\begin{array}{rcl} \text{Mark Tr.} & \text{K. G.} & \\ 1 & : & 1 = f \text{ 355.—} : f x \\ \text{Gram} & \text{Gram} & \\ \text{of } 246,084 & : & 1000 = f \text{ 355.—} : f x. \\ \hline & & x = f \text{ 1442,60.} \end{array}$$

Uit het bovenstaande blijkt dus, dat de tegenwoordige standprijs voor goud in het jaar 1663 door den handel werd vastgesteld, als gevolg van het in dat jaar gegeven plakkaat omtrent de prijzen van goud en zilver, en dat daarbij de koers van den Dukaat als grondslag van de berekening werd aangenomen. Hij dankte zijn ontstaan, blijkens het genoemde plakkaat, aan de „experientie”, die geleerd had, „dat de Goude en Silvere „Penningen seer „beswaerlick op deselve waarde van Guldens etc. konnen worden „gehouden”, en hij staat dus met zijn historisch-antiquarische waarde dáár, als getuige van het banvonnis, dat reeds in het midden der zeventiende eeuw, tegen den dubbelen standaard werd uitgesproken.

Amsterdam, Mei 1875.

C. KNAPPER Kz.